

BAB II

POLA-POLA PERCERAIAN

Pengenalan

Dalam bab ini saya akan membincangkan tentang pola-pola perceraian yang ditemui dalam kajian ini. Ia terdiri dari aspek-aspek berikut:

- (i) Tempoh nikah
- (ii) Kampung asal pasangan
- (iii) Belanja perkahwinan dan cara bayarannya
- (iv) Bilangan talak yang dijatuhkan
- (v) Bilangan anak hasil dari perkahwinan tersebut
- (vi) Umur anak responden yang bongsu
- (vii) Apakah responden mengamalkan poligini
- (viii) Siapa yang berkehendakkan perceraian
- (ix) Perkahwinan dan perceraian yang habitual

2.1 Definisi Perceraian

Secara amnya, bolehlah dikatakan bahawa perceraian adalah proses di mana terputusnya ikatan suami isteri secara rasmi.

Menurut Longman Dictionary of Contemporary English, "divorce" merujuk kepada "the official ending of marriage as declared by a court of law".

Kamus Dwibahasa Dewan Bahasa dan Pustaka pula menterjemahkan "divorce" kepada "sudah putus hubungan suami isteri".

Dalam Islam, perceraian atau dalam bahasa Arabnya "Talaq" boleh didefinisikan sebagai perlepasan dari ikatan perkahwinan sama ada secara segera atau perlahan, dengan menggunakan perkataan-perkataan tertentu, sama ada dilafazkan atau ditulis oleh suami (Ahmed, 1971: 28).

Perceraian yang berlaku secara segera bererti talak yang jatuh pada masa suami melafazkan talak itu. Dalam Islam ia dikenali sebagai "sighah munjizah". Perceraian yang berlaku secara perlahan pula bererti jatuhnya talak bila ada atau berlakunya perkara-perkara yang ditaklikkan selepas talak diucapkan. Ini dikenali sebagai "sighah ta'liq". Contoh sighah ta'liq ialah apabila suami melafazkan,

"Sesiapa sahaja daripada kawan engkau masuk ke rumah ini, maka jatuhlah talak atas engkau."

Maka, jika ada kawan si isteri yang masuk ke rumah itu, maka jatuhlah talak isteri tersebut (Hassan Salleh, 1989: 154, 155).

2.2 Tempoh Nikah

Ini merujuk kepada jangkamasa sepasang suami isteri itu diikat oleh pernikahan sebelum perceraian. Tempoh nikah berbeza dari satu pasangan dengan pasangan yang lain. Ini dapat dilihat dalam Jadual 2.1.

Jadual tersebut menunjukkan bahawa tempoh pihak yang minimum ialah kurang dari satu tahun. Ini bertujuan untuk memudahkan persembahan data. Dalam keadaan sebenar, tempoh nikah yang minimum yang didaftarkan ialah satu hari. Tempoh nikah yang maksimum pula ialah 45 tahun. Dari sini dapat disimpulkan bahawa perceraian terjadi tanpa mengira umur perkahwinan, baik yang hampir berusia setengah abad, mahupun yang baru berusia satu hari.

Jadual 2.1: Tempoh Nikah

Tempoh (Bulan)	Frekuensi	Peratus
1 - 12	63	33.9
13 - 72	61	32.8
73 - 144	34	18.3
145 - 216	8	4.3
217 - 288	9	4.8
289 - 360	3	1.6
361 - 432	3	1.6
433 - 501	2	1.1
502 - 576	3	1.6
JUMLAH	186	100.0

Missing Value: 24

Beberapa penyelidikan awal telah mengkaji jangkamasa perkahwinan sebelum perceraian berlaku. Monahan dan Chancellor mendapati di Iowa, Amerika Syarikat, perceraian sering terjadi semasa perkahwinan berusia di antara 6 - 10 tahun. Penemuan yang

sama direkodkan oleh Hill dan Tarver di Wisconsin. Goode pula mendapati purata umur perkahwinan sebelum perceraian ialah 8.7 tahun (Dipetik dari Dominian, 1968: 18). Statistik mungkin berbeza tetapi semua pengkaji bersetuju bahawa perceraian berlaku lebih kerap di tahun-tahun awal perkahwinan di mana tahap ini merupakan tahap yang kritikal bagi semua pasangan (Dominian, 1968: 18).

Dari apa yang diperkatakan di atas, didapati bahawa perkara yang sama berlaku dalam kajian ini di mana purata tempoh perkahwinan sebelum perceraian ialah 6.5 tahun.

2.3 Kampung Asal Pasangan

Responden dibahagikan kepada 4 kategori pasangan iaitu yang berasal dari:

- (a) Satu kampung
- (b) Kampung berlainan
- (c) Daerah berlainan
- (d) Negeri berlainan

Jadual 2.2: Kampung Asal Pasangan

Kategori	Frekuensi	Peratus
Satu kampung	57	27.1
Kampung lain	109	51.9
Daerah lain	9	4.6
Negeri lain	35	16.7
JUMLAH	210	100.0

Dalam jadual di atas, didapati bahawa kebanyakan pasangan yang bercerai berasal dari kampung yang berlainan. Keadaan ini mungkin disebabkan oleh hakikat bahawa pasangan dari kampung yang lain bukan sahaja terpaksa membuat penyesuaian dari segi sifat mereka secara individu tetapi juga terpaksa menyesuaikan diri dengan persekitaran yang baru kerana salah seorang dari mereka biasanya terpaksa berpindah ke tempat pihak yang satu lagi. Ini menyebabkan penyesuaian lebih sukar berlaku.

2.4 Belanja Nikah dan Cara Bayarannya

Belanja nikah boleh dibahagikan kepada dua bahagian iaitu:-

- (i) Belanja tubuh atau maskahwin
- (ii) Belanja hangus atau wang hantaran (Haji Mokhtar, 1977: 43)

Belanja tubuh atau maskahwin merujuk kepada pembayaran yang wajib diberi oleh suami kepada isterinya, sama ada secara tunai atau hutang (Ahmad Ibrahim, 1965: 191). Belanja hangus atau wang hantaran pula merujuk kepada wang yang diberi oleh pihak lelaki kepada pihak perempuan untuk menyediakan kelengkapan perkahwinan dan digunakan untuk membiayai kenduri pada hari perkahwinan tersebut (Haji Mokhtar, 1977: 43). Syed Alwi al-Hadi (1980: 24) juga memberikan pembahagian yang sama terhadap belanja nikah.

Dalam analisis ini saya dapati ada kekeliruan di kalangan mereka yang terlibat di mana mereka telah menggabungkan maskahwin dan hantaran menjadi satu. Ini terbukti bila ada yang memberikan

jumlah belanja nikah yang begitu kecil sekali iaitu \$25 yang biasanya merupakan maskahwin dan ada yang memberikan \$1500 sebagai belanja nikah yang biasanya merupakan wang hantaran. Maka dalam analisis ini saya gabungkan kedua-duanya iaitu maskahwin dan wang hantaran sebagai belanja nikah. Distribusi belanja nikah ini dapat dilihat dalam Jadual 2.3a.

Dalam keseluruhan kes, jumlah belanja nikah yang minimum ialah \$23, jumlah belanja nikah yang maksimum ialah \$4000 manakala purata jumlah belanja nikah ialah \$405.30.

Jadual 2.3a: Jumlah Belanja Nikah

Jumlah Belanja (\$)	Frekuensi	Peratus
0001 - 0100	57	27.1
0101 - 0200	45	21.4
0201 - 0400	50	23.8
0401 - 0600	18	8.6
0601 - 0800	10	4.8
0801 - 1000	15	7.1
1001 - 1200	1	0.5
> 1200	14	6.7
JUMLAH	210	100.0

$$\bar{x} = \$405.30$$

Terdapat dua cara untuk membayar belanja nikah ini iaitu secara tunai dan hutang. Dalam kajian ini, 97.6% lelaki membayar belanja nikah secara tunai, manakala selebihnya menghutangkan belanja nikah mereka. Ini ditunjukkan dalam Jadual 2.3b.

Jadual 2.3b: Cara Bayaran Belanja Nikah

Cara Bayaran	Frekuensi	Peratus
Tunai	203	97.6
Hutang	5	2.4
JUMLAH	208	100.0

Missing Value: 2

2.5 Bilangan Talak

Dalam Islam, talak boleh dijatuhkan oleh seorang suami kepada isterinya sebanyak 3 kali sahaja. Dalam kes di mana suami telah menalak isterinya sebanyak 2 kali (sekaligus atau 2 kali cerai dengan satu talak pada setiap kali), ia masih boleh menikahi isterinya semula. Akan tetapi, seandainya talak telah dijatuhkan sebanyak 3 kali, maka perempuan itu tidak lagi halal dinikahi oleh bekas suaminya kecuali melalui beberapa syarat tertentu (Hassan Salleh, 1989: 213).

Di kalangan responden, ada suami yang menjatuhkan satu, dua dan tiga talak dalam sekali lafaz. Distribusi ini dapat dilihat dalam Jadual 2.4 di bawah.

Jadual 2.4: Bilangan Talak

Bilangan Talak	Frekuensi	Peratus
1	188	90.8
2	3	1.4
3	16	7.7
JUMLAH	207	100.0

Missing Value: 3

Dalam jadual di atas didapati bahawa dalam 90.8% kes, talak yang dijatuhkan ialah satu talak sahaja. Walau bagaimanapun, ada juga suami yang menjatuhkan 3 talak sekaligus dalam satu lafaz. Memandangkan tindakan ini akan menimbulkan kesulitan di masa hadapan seandainya pasangan tersebut ingin bersama semula, maka dalam Undang-Undang Keluarga Islam 1984, ada peruntukan yang menyatakan bahawa talak 3 hanya dianggap satu talak sahaja (New Straits Times, 23/2/1987). Ini bermakna dengan terlaksananya undang-undang tersebut, kejadian menjatuhkan 3 talak dalam sekali lafaz tidak lagi diterima sebagai menjatuhkan 3 talak sebaliknya ia menjatuhkan satu talak sahaja.

2.6 Bilangan Anak

Melihat kepada bilangan anak yang dimiliki oleh pasangan-pasangan tersebut didapati bahawa mereka mempunyai anak di antara seorang hingga 8 orang. Distribusi bilangan anak para responden dapat dilihat dalam Jadual 2.5.

Dari Jadual 2.5 didapati bahawa orang yang belum mempunyai anaklah yang paling ramai bercerai. Ini boleh dilihat dari beberapa sudut. Pertama, mereka bercerai kerana tiada anak. Kedua, oleh kerana mereka tiada anak, jadi keputusan untuk bercerai lebih mudah diambil kerana masa depan anak-anak tidak perlu dipertimbangkan. Ini disokong oleh data berikut di mana perceraian adalah tinggi di kalangan mereka yang mempunyai bilangan anak yang kecil dan bilangan perceraian semakin berkurang bila bilangan anak semakin ramai. Selain dari itu, purata bilangan anak di kalangan responden

adalah kecil iaitu 2.5 orang. Ini menunjukkan bahawa pasangan suami isteri yang bercerai adalah mereka yang tiada anak atau yang tidak mempunyai ramai anak. Jadi, bolehlah dikatakan bahawa faktor anak ada kaitannya dengan kejadian perceraian. Ini disokong oleh Paul Jacobson dalam penemuannya di mana dia menyimpulkan bahawa kecenderungan bercerai ada kaitannya dengan faktor ketiadaan anak (Tai, 1975: 61). Walau bagaimanapun, tidak dapat dinafikan ada kemungkinan bahawa bagi pasangan yang tiada anak atau mempunyai bilangan anak yang kecil ini adalah disebabkan oleh tempoh nikah mereka yang singkat.

Jadual 2.5: Bilangan Anak

Bilangan Anak	Frekuensi	Peratus
Tiada Anak	103	49.0
1	42	20.0
2	28	13.3
3	9	4.3
4	13	6.2
5	8	3.8
6	3	1.4
7	3	1.4
8	1	0.5
JUMLAH	210	100.0

2.7 Umur Anak Yang Bongsu

Jika dilihat kepada umur anak yang bongsu dalam perkahwinan ini didapati bahawa para responden mempunyai anak bongsu yang masih bayi, yang sudah besar dan yang sudah mendirikan rumahtangga. Ini ditunjukkan oleh Jadual 2. 6 di bawah.

Jadual 2.6: Umur Anak Yang Bongsu

Umur (Bulan)	Frekuensi	Peratus
1 - 12	35	37.2
13 - 24	24	25.5
25 - 36	11	11.7
37 - 48	4	4.3
49 - 60	5	5.3
61 - 72	2	2.2
> 72	13	13.3
JUMLAH	94	100.0

Tiada Anak : 103

Missing Value: 13

Dari jadual di atas didapati bahawa kebanyakan penceraian yang berlaku adalah di kalangan mereka yang mempunyai anak bongsu yang masih kecil iaitu yang berumur kurang dari setahun hingga 3 tahun. Walaupun umur anak begitu muda ini ada kaitannya dengan tempoh nikah yang singkat, tetapi ia juga menunjukkan bahawa sama ada anak mereka kecil atau besar, mereka tetap akan bercerai jika keputusan itu telah diambil.

2.8 Poligini

Poligami atau lebih tepatnya poligini merujuk kepada keadaan di mana seorang lelaki berkahwin dengan beberapa orang wanita dalam satu waktu (Abdullah Taib, 1985: 131). Dari keseluruhan kes yang dikaji, 21.4% dari suami mengamalkan poligini. Ini dapat dilihat dalam Jadual 2.7 di bawah.

Jadual 2.7: Poligini

Poligini	Frekuensi	Peratus
Ya	45	21.4
Tidak	164	78.1
Tidak dinyatakan	1	0.5
JUMLAH	210	100.0

2.9 Siapa Yang Berkehendakkan Perceraian

Dari keseluruhan kes, kebanyakan perceraian berlaku atas kehendak bersama iaitu 126 kes atau 60.0%. Ini diikuti oleh 26.7% perceraian yang berlaku atas kehendak isteri, manakala suaminya yang paling kurang berkehendakkan perceraian. Ini dapat dilihat dalam Jadual 2.8.

Jadual 2.8: Siapa Yang Berkehendakkan Perceraian

Kehendak	Frekuensi	Peratus
Isteri	56	26.7
Suami	27	12.8
Bersama	126	60.0
Tidak dinyatakan	1	0.5
JUMLAH	210	100.0

2.10 Perkahwinan dan Perceraian Yang "Habitual"

Dalam kajian ini, saya dapati kemungkinan berlakunya amalan perkahwinan dan perceraian yang "habitual" di kawasan ini. Ini merujuk kepada lelaki yang berkahwin dan bercerai dalam tempoh yang singkat dan ini berlaku berulang kali hingga ia menjadi satu kebiasaan kepada lelaki tersebut. Keadaan ini sudah tentulah meninggikan kadar perceraian di sesuatu tempat.

Indeks yang digunakan untuk menunjukkan pola ini ialah suami yang menceraikan isterinya setelah berkahwin dalam tempoh yang singkat iaitu kurang dari setahun dan di masa itu ia sudahpun mempunyai dan menceraikan lebih dari seorang isteri.

Jadual 2.9 adalah jadual silang tempoh nikah dengan bilangan isteri yang pernah dimiliki oleh lelaki tersebut. Bilangan isteri yang minimum ialah seorang manakala bilangan isteri yang maksimum (yang pernah dikahwini) ialah 15 orang. Untuk menunjukkan amalan perkahwinan dan perceraian yang habitual ini, kolom 2, 3, 4 dan 5

adalah relevan manakala baris yang relevan ialah baris yang pertama. Fenomena ini agak ketara pada 3 tempat iaitu pada baris satu kolom 2, baris satu kolom 3 dan baris 2 kolom 2.

Jadual 2.9: Jadual Silang Tempoh Nikah Dengan Bilangan Isteri

Tempoh Nikah (Bulan) \ Bilangan Isteri (Orang)	1	2 - 4	5 - 7	8 - 10	> 10
	N = 67	N = 81	N = 27	N = 4	N = 7
1 - 12	32.8%	38.3%	33.3%	-	14.3%
13 - 72	38.8	33.3	14.8	25.0	42.9
73 - 144	16.4	13.6	37.0	-	28.6
145 - 216	4.5	3.7	3.7	25.0	-
217 - 288	4.5	3.7	-	50.0	14.3
289 - 360	-	2.5	3.7	-	-
361 - 432	-	1.2	7.4	-	-
433 - 501	1.5	1.2	-	-	-
502 - 576	1.5	2.5	-	-	-
JUMLAH	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Di tempat yang pertama terdapat 38.3% kes di mana suami menceraikan isterinya dalam tempoh kurang dari setahun berkahwin dan di masa itu ia sudah berkahwin 2, 3 atau 4 kali. Di tempat kedua, 33.3% kes di mana suami menceraikan isterinya dalam usia perkahwinan kurang dari setahun dan di waktu itu ia pernah berkahwin 5, 6 atau 7 kali. Akhir sekali, 33.3% kes di mana suami menceraikan isterinya setelah berkahwin selama satu hingga 6 tahun dan di masa itu ia sudah

mempunyai 2, 3 atau 4 orang isteri. Dari sini, wujud kemungkinan bahawa berlakunya perkahwinan dan perceraian yang "habitual".

Ini dapat dilihat di beberapa tempat lain dalam Jadual 2.9. Oleh kerana saya kekurangan data dari segi umur responden, pembuktian fenomena ini agak sukar dibuat. Akan tetapi seandainya data umur itu ada, maka ia sudah tentu dapat menguatkan lagi penemuan ini.

Pada pendapat saya ada dua sebab mengapa berlakunya fenomena ini. Pertama dan yang paling penting ialah kerana di waktu itu perceraian mudah berlaku, di mana melalui lafaz dari suami maka talak boleh jatuh. Akan tetapi, dengan pelaksanaan Undang-Undang Keluarga Islam 1984, di mana setiap perceraian mestilah melalui mahkamah, maka saya pasti fenomena ini dapat dikurangkan walaupun tidak dapat dihapuskan. Sebab yang kedua ialah belanja nikah yang murah di kawasan tersebut menyebabkan perkahwinan mudah dilakukan (Rujuk 2.4). Judith Djamour juga menyenaraikan dua sebab ini sebagai sebab yang meninggikan kadar perceraian di kalangan orang Melayu (Islam) (Dipetik dari Raja Rohana Raja Mamat, 1991: 86).

2.11 Kesimpulan

Dari apa yang dibincangkan di atas didapati bahawa terdapat beberapa pola perceraian yang jelas. Di antaranya ialah perceraian lebih kerap berlaku di kalangan pasangan yang baru berkahwin, di kalangan pasangan yang berasal dari kampung yang berlainan dan di kalangan pasangan yang belum mempunyai anak. Selain dari itu, ada kemungkinan berlakunya amalan perkahwinan dan perceraian yang "habitual".